

Semantisk og syntaktisk styrede forandringer i færøske præpositionsfraser

1. Indledning

Man har observeret to forskellige udviklinger i moderne færøsk hvad angår særligt den sammensatte præposition *frammanfyri* ‘foran’ (og til en vis grad også andre præpositioner med *-fyri* som hoved), samt *nærhendis* ‘tæt ved’ og delvis *nær* ‘tæt ved’ og deres styring (Petersen 2018).¹ Disse er illustreret i (1) og (2), hvor der sker en semantisk styret omorganisering i (1b) således, at dativ bliver brugt for akkusativ med påstedsbetydning, og i (2b), hvor akkusativ bruges for dativ, selvom man har påstedsbetydning.

Disse to udviklinger bliver forklaret nærmere under eksemplerne.

(1) Semantisk styret omorganisering; (1a) bliver til (1b)

a.	Bólturin	liggur	frammanfyri	málið. ²
	bolden	ligger	foran	målet(akk.)
b.	Bólturin	liggur	frammanfyri	málinum.
	bolden	ligger	foran	målet(dat.)

(2) Akkusativ for dativ med påstedsbetydning; (2a) bliver til (2b)

a.	Hús	nærhendis	flogvøllinum	til sølu.
	hus	tæt ved	flyvepladsen(dat.)	til salg
b.	Hús	nærhendis	flogvøllin	til sølu.
	hus	tæt ved	flyvepladsen(akk.)	til salg

¹ Jeg skal takke to anonyme læsere for anmærkninger til artiklen samt Höskuldur Práinsson og Þórhallur Eypórsson for gavnlige kommentarer og forslag til forbedringer. Desuden skal jeg takke dem, som deltog i den grammatiske bedømmelsestest, og de studerende, som deltog i kurset Innsavnan ‘Field Work’ på Føroyamálsdeildin foråret 2015. De var Olga H. Helmsdal, Elinborg Osvaldsdóttir, Rakul Skaale og Asta Wolles. Jeg skal også takke Iben Nyholm Debess og Ann-Sofie Gremaud for at læse korrektur. Alle fejl og andet, som evt. måtte være forkert, har jeg selv ansvar for.

² En retskrivningsregel i færøsk siger, at *frammanfyri* ‘foran’ skal skrives som to ord, *frammanfyri*, hvis en nominalfrase (el. andet) følger. Dette er kun en ortografisk konvention; *frammanfyri* ‘foran’ er en sammensat præposition, hvilket tydeligt ses i, at den har hovedtryk på første sammensætningsled, og bitryk på andet sammensætningsled. Jeg bruger ikke den nævnte ortografiske regel i artiklen, men skriver altid *frammanfyri* osv., undtagen i figurere.

I (1a) styrer den sammensatte præposition *frammanfyri* ‘foran’ oprindeligt akkusativ, men her sker der for tiden en semantisk styret omorganisering således, at præpositionen også kan styre dativ. Grunden er sammenhængen imellem semantik og kasus, hvor dativ bruges til at udtrykke PÅSTED som også i f.eks. *Teir sita í bátinum*(dat.) ‘De sidder i båden’, modsat akkusativ + TILSTED i *Teir fara í bátin*(akk.) ‘De går ned i båden’.³ Eksemplerne i (2a) og (2b) illustrerer den anden udvikling i moderne færøsk, nemlig at akkusativ langsomt udvikler sig til at blive den kasus, som vil blive umarkeret. I (2a) styrer således den nye præposition *nærhendis* ‘tæt ved’ oprindeligt dativ/PÅSTED, men selvom dette er tilfældet, og semantikken er klar, så har man set eksempler med akkusativ, sml. (2b).

Jeg vil i det som følger kigge på, hvorvidt man kan bruge den såkaldte *Case Directionality Hypothesis* (Eythórsson 2002, 2008, 2015) for at forklare de to forandringer, som sker efter visse præpositioner, og spørge, hvorvidt strukturel kasus vinder frem i færøsk.

Artiklen er opbygget som følger: de to næste afsnit er om strukturel og leksikalsk kasus, og hvordan opdelingen i disse kan bruges til at forklare de forandringer, der sker med præpositioner + styring af kasus i moderne færøsk. Derefter følger der et afsnit om metode, som bliver efterfulgt af et afsnit, hvor resultaterne fra en bedømmelsestest og fra en tekstdatabase præsenteres, og afslutningsvis har jeg en diskussion af, hvordan fordelingen imellem strukturel akkusativ kasus og leksikalsk kasus er og vil blive i færøsk.

2. Strukturel kasus og leksikalsk kasus

I generativ syntaks skelner man imellem **strukturel kasus** og **leksikalsk kasus**, se Yip, Maling og Jackendoff (1987), jf. Chomsky (1981). Strukturel kasus kan forudsiges ud fra de grammatiske relationer, som argumenterne har. Det vil sige, at nominativ er typisk den kasus, som subjekter har, og akkusativ er den kasus, som direkte objekter har:

- (3) **Maðurin** mussar **konuna**.
 manden(nom.) kysser konen(akk.)

Strukturel kasus ses også bl.a. i akkusativ med infinitiv mønstre (AkkI), (4), og passiv som **Konan**(nom.) *varð mussað* ‘Konen blev kysset’, hvor subjektet har strukturel nominativ kasus. I AkkI-mønstret i (4) er *konuna*

³ I denne artikel betegner små kapitæler semantiske roller, f.eks. PÅSTED og TILSTED.

‘konen’ argument til verbet *mussa* ‘kysse’, men dog er det således, at nominalfrasen, *konuna*, får strukturel kasus, dvs. akkusativ, fra verbet *halda* ‘tro’. (Disse konstruktioner er derfor også kaldt *Exceptional Case Marking*, ECM.)

- (4) Eg haldi **konuna** hava mussað mannin.
 jeg tror konen(akk.) have(inf.) kysset manden
 ‘Jeg tror, at konen har kysset manden.’

Leksikalsk tematisk kasus, også kaldet semantisk kasus, er dér, hvor f.eks. et bestemt verbum styrer dativ. Det sker efter bl.a. mange verber med „hjælpe- og skadesemantik“ og efter verber med „give- og sendese- mantik“. Desuden er dativsubjekter til oplevelsesverber eksempler på tematisk kasus, (5a) nedenfor. Tematisk kasus kan altså forudsiges ud fra verbets semantik, og det har konsekvenser i syntaksen, således at forstå, at det ikke forandres i den syntaktiske derivation, som vi skal vise eksempler på nedenfor, se også f.eks. Eythórsson og Thráinsson (2017).

Eksemplet i (5b) er en AkkI-konstruktion. Det, der sker, er, at *konuni*(dat.) ‘konen’ i (5b) bevarer sin tematiske kasus; nominalfrasen får ikke tildelt akkusativ kasus fra verbet *halda* ‘tro’, som i (4), hvor man havde strukturel kasus:

- (5) a. **Konuni** dámar henda bilin.
 konen(dat.) lider denne bil
 ‘Konen kan lide denne bil.’
 b. Eg haldi **konuni** hava dámað henda bilin.
 jeg tror konen(dat.) have(inf.) lidt denne bil
 ‘Jeg tror, at konen kan lide denne bil.’

Det direkte dativobjekt i passiv bevarede oprindeligt sin tematiske kasus som *Konuni*(dat.) *varð takkað* ‘Konen blev takket’ (aktiv *Hann takkaði konuni*(dat.) ‘Han takkede konen’) modsat strukturel kasus, hvor subjektet står i nominativ. Her er der dog sket forandringer i færøsk, således at det er mere almindeligt at have *Konan*(nom.) *varð takkað* ‘Konen blev takket’ (Eythórsson og Thráinsson 2017), og det er fordi strukturel kasus langsomt vinder domæne i sproget.

Hvad angår leksikalsk kasus, så skelner Yip, Maling og Jackendoff (1987) imellem **tematisk kasus/semantisk kasus** og **idiosynkratisk kasus** (e. *idiosyncratic case* eller *quirky case*). Som allerede nævnt, så er dativobjekter efter verber med blandt andet „hjælpe- og skadesemantik“ eksem-

pler på tematisk kasus, og også dativsubjekter til oplevelsesverber som *dáma* 'kunne lide', jf. *mær*(dat.) *dámar* 'jeg kan lide'. Man kan også sige, at f.eks. *í 'i'* + dat./PÅSTED og *í 'i'* + akk./TILSTED er eksempler med semantisk kasus efter præpositionen *í 'i'*.

Ifølge Eythórsson og Thráinsson (2017:58) er genitiv, både når vi taler om subjekter og objekter i islandsk, idiosynkratisk kasus. Det samme gælder akkusativsubjekter ved oplevelsesverber som i (6e). Når præpositionen *frammanfyri* 'foran' og andre *-fyri* præpositioner styrer akkusativ + påstedsemantik, er det eksempel på idiosynkratisk kasus, idet man skulle forvente dativ med påstedsemantik som *í* + dat./PÅSTED.

Forskellene imellem strukturel, tematisk og idiosynkratisk kasus kan illustreres med følgende eksempler, hvor (6d) er gammelt færøsk balladesprog (Weyhe 2011; Jónsson 2017); (6c) er ældre sprogbrug og høj stil.

(6)a.	Maðurin	elskar	konuna.	(strukturel kasus
	manden(nom.)	elsker	konen(akk.)	+ strukturel kasus)
b.	Maðurin	hjálpir	konuni.	(strukturel kasus
	manden(nom.)	hjælper	konen(dat.)	+ tematisk kasus)
c.	Konuni	varð	hjálpit.	(tematisk kasus)
	konen(dat.)	blev	hjulpet	
d.	Hon	bíðar	mín.	(strukturel kasus
	hun(nom.)	venter	mig(gen.)	+ idiosynkratisk kasus)
	'Hun venter på mig.'			
e.	Meg	lystir at	vita.	(idiosynkratisk kasus)
	mig(akk.)	lyster at	vide	
f.	Mær	lystir at	vita.	(tematisk kasus)
	mig(dat.)	lyster at	vide	
	'Jeg har lyst til at få at vide.'			

Eksemplet i (6e) og det i (6f) viser en udvikling, som sker, hvad angår kasusforandringer, nemlig en forandring fra idiosynkratisk kasus til tematisk kasus. Dvs., at oplevelsesverber som *lysta* 'have lyst til' går fra at have akkusativsubjekt til at have dativsubjekt, og det er i overensstemmelse med dativsubjektet, som andre oplevelsesverber, som *mær*(dat.) *dámar* 'jeg kan lide', har. En anden udvikling er fra tematisk kasus til strukturel kasus, som da **Konuni**(dat.) *dámar bilin* 'Konen kan lide bilen' bliver til **Konan**(nom.) *dámar bilin*. Det samme sker med visse dativobjekter, som går fra dativ til akkusativ, se bl.a. Thráinsson (2015) og Petersen (2017). Udviklingen sker også i passiv, hvor **Honum**(dat.) *varð hjálpt* 'Han blev

hjulpet' bliver til **Hann**(nom.) *varð hjálptur*. Eythórsson (2002, 2008, 2015) har formuleret en *Case Directionality Hypothesis* (CDH) som:

- (7) CDH
a. leksikalsk kasus	→	strukturel kasus
b. idiosynkratisk kasus	→	tematisk kasus

Leksikalsk kasus i (7a) kan være idiosynkratisk kasus eller tematisk kasus. Hvad angår idiosynkratisk kasus, så argumenterer Eythórsson og Thráinsson (2017:58) for, at islandsk har en sådan kasus, dér, hvor verber styrer genitiv. Jeg mener, at det samme gælder for præpositioner i færøsk, der styrer genitiv. Den norrøne præposition (*i*) *milli* 'imellem' (færøsk *ímillum*) styrer genitiv som i *riki guðs er yðar*(gen.) *í milli* 'guds rige er imellem jer' (Fritzner 1891:698). I (ældre) færøsk har vi genitiv med påstedssemantik, *landanna ímillum* 'imellem landene' (også *uttan dura* 'uden for døre'), og tilstedssemantik (*koma til Sandavágs* 'komme til Sandavåg'). Desuden har man betydningen 'på grund af' i *hennara vegna* 'på grund af hende'. Der er altså ingen direkte sammenhæng imellem kasus og semantik ved disse præpositioner, og derfor har vi idiosynkratisk kasus. Præpositionen *ímillum* 'imellem' går fra at styre genitiv (idiosynkratisk kasus) til at styre akkusativ i færøsk, selvom man har tydelig påstedssemantik, og derfor skulle forvente dativ (som *í bátinum* 'i båden'). Udviklingen fra genitiv til akkusativ (for forventet dativ), skal ses i lyset af den generelle tendens i færøsk, hvor strukturel kasus langsomt vinder domæne, og derfor er dette et eksempel på en udvikling fra idiosynkratisk kasus til strukturel kasus.

Udviklingen fra idiosynkratisk til tematisk kasus er sket i færøsk i **Meg**(akk.) *vantar pening*(akk.) til **Mær**(dat.) *vantar pening*(akk.), lit.: 'Mig mangler penge', dvs. 'Jeg mangler penge'. Desuden ser man, at akkusativ langsomt vinder domæne på bekostning af tematisk og idiosynkratisk kasus i færøsk, jf. det, som blev sagt om *ímillum* 'imellem' ovenfor. Det ses også i forskellen imellem (8b) og (8c). I AkkI-mønstret i (8a) får *konuna*(akk.) 'konen' strukturel kasus tildelt fra verbet *halda* 'tro', og det samme sker i (8c) på bekostning af konstruktionen i (8b).

- (8) a. Eg haldi **konuna** hava mussað mannin.
 jeg tror konen(akk.) have(inf.) kysset manden
- b. Eg haldi **konuni** hava dámað henda bilin.
 jeg tror konen(dat.) have(inf.) kunnet lide denne bil

- c. Eg haldi **konuna** hava dámað henda bilin.
 jeg tror konen(akk.) have(inf.) kunnet lide denne bil

I AkkI-mønstret i (8a) tildeler *halda* ‘tro’ strukturel akkusativ kasus til nominalfrasen *konuna* ‘konen’. I (8b) sker dette ikke. Det vil sige, at tematisk kasus ved oplevelsesverber som *dáma* ‘kunne lide’, som **Konuni**(dat.) *dámar bilin* ‘Konen kan lide bilen’, bevares i AkkI-mønstre, og dette er en egenskab ved tematisk kasus. I (8c) er det sket, at oplevelsesverbet *dáma* ‘kunne lide’ har et subjekt i nominativ, d.e., at udviklingen er gået fra tematisk kasus til strukturel kasus: **Konuni**(dat.) *dámar bilin* ‘Konen kan lide bilen’ til **Konan**(nom.) *dámar bilin*. Vi har her det samme mønster som i **Konan**(nom.) *hevur mussað mannin*(akk.) ‘Konen har kysset manden’, og da **Konan** *dámar bilin* så bliver brugt i en AkkI-konstruktion som (8c), får nominalfrasen akkusativ kasus tildelt fra verbet *halda* ‘tro’, hvilket viser udviklingen fra tematisk til strukturel kasus.

Forskellen i udvikling imellem blandt andet (8b) og (8c) viser, at strukturel kasus (akkusativ) langsomt vinder frem, og det samme sker med visse direkte dativobjekter (tematisk kasus). Her har man længe været opmærksom på, at der er variation imellem dativ og akkusativ, og at dativobjekterne langsomt bliver erstattet af akkusativobjekter (strukturel kasus), hvilket betyder, at akkusativ engang i fremtiden bliver umarkeret ikke-subjektskasus i færøsk, som i f.eks. dansk.⁴ I passiv er det så at sige reglen, at objektet i passiv ikke bevarer sin tematiske kasus, men står i nominativ (strukturel kasus) (Thráinsson et al., 2004/2012:230; Eythórsson og Thráinsson 2017 med videre henvisninger).

Vedrørende direkte objekter i dativ (tematisk kasus), så viser Petersen (2017), at der er variation imellem dativ og akkusativ ved visse indlånte verber som *invitera*, *dirigera*. Desuden sker det, at akkusativ bliver brugt ved en del indlånte verber, som er synonyme med færøske verber, der styrer dativ. Materialet bygger på tekstdatabasen Teldutøka Orðasavn Føroyamálsdeildarinnar (TOF; <teldni.fo>). Optællingen viser, at nedarvede verber som *mistrúgva* ‘mistro’, *ansa* ‘passe’, *havna* ‘forkaste’, *forkoma* ‘tilintetgøre’ og *boðsenda* ‘tilkalde’ stort set altid har dativmarkering på det direkte objekt (dativ: 96,1%; akkusativ: 3,9%), mens de næsten synonyme, indlånte verber (*misteinkja* ‘mistænke’, *passa* ‘passe’, *forkasta* ‘for-

⁴ Variationen og forandringen fra direkte dativ- til akkusativobjekt er omtalt af bl.a. Henriksen (2000:66), Thráinsson et al. (2012:260), Jónsson (2009), Thráinsson (2015), og Petersen (2017). Ligeledes har Malmsten (2015) lavet et omfattende arbejde om dativ i færøsk.

kaste', *tileinkisgera* 'tilintetgøre' og *tilkalla* 'tilkalde') har en modsat fordeling, d.e., at akkusativ er den kasus, som bliver brugt (dativ: 8,5%; akkusativ: 91,5%). Dette er modsat af situationen i islandsk, se Barðdal (2008:82 ff.), hvor hun viser, at indlånte verber i islandsk har dativmarkering på objektet, hvis de har næsten synonyme islandske verber.

En studie lavet af Thráinsson (2015:191–195) viser samme udvikling. Dativobjekter efter verberne *kasta* 'kaste', *lyfta* 'løfte' og *tarna* 'hindre' bliver erstattet af akkusativ i færøsk, mens man i islandsk til tider har en modsat udvikling, hvor man går fra strukturel akkusativ kasus til tematisk dativ kasus som i *negldi boltanum*(dat.) *i netið* 'satte bolden i nettet' i stedet for akkusativ *boltann* 'bolden' (Jónsson 2013).

Forandringer som dem, som er påvist af Thráinsson (2015) og Petersen (2017), viser, at det er akkusativ, som vinder domæne i færøsk, da det er sjældent, at man har den modsatte udvikling, hvilket vil sige fra akkusativ til dativ. Dog er der eksempler på det modsatte, som *heiðra teir løstaðu*(akk.) 'ære de sårede' som bliver til *heiðra teimum løstaðu*(dat.). Verbet *heiðra* 'ære' har samme semantik som dativverber i gruppen „holdning og interaktion“, det er verber som *fagna* 'prise', *prisa* 'prise', *rósa* 'prise' (Jónsson 2009; Petersen 2018). Generelt er udviklingen dog imod akkusativ i færøsk (Jónsson 2009; Thráinsson 2015; Petersen 2017).

Der er andre eksempler på en udvikling til akkusativ. Genitiv er stort set forsvundet i moderne færøsk, og er erstattet af andre mønstre. Blandt disse mønstre finder man det, som Lockwood (1977:103) kalder „accusative singular of possession“ som *pápi*(nom.) *drongin*(akk.) 'drengens far'. I dette possessive mønster er det som ejes besjælet (og en slægtskabsbetegnelse, *pápi* 'far'), og dette er endnu almindeligt sprogbrug. I ældre færøsk havde man desuden konstruktioner, hvor det, som ejedes, var ubesjælet, som dialektalt i Suðuroy (Suderø), hvor man havde *troyggja* (nom.) *Einar*(akk.) 'Ejners trøje' (Weyhe 2015:427). Disse mønstre er velbevaret og frekvente i stednavne som *Eyga*(nom.) *Jákup*(akk.) 'Øje Jakob' = 'Jakobs øje'. Her har akkusativ overtaget genitivens rolle, hvilket betyder at *Eyga Jákup* har erstattet *Eyga Jákups*. Som det kan ses, har akkusativ overtaget genitivens rolle, og det viser den stærke status akkusativ har i færøsk, og det er også derfor, at præpositionen *imillum* 'imellem' går fra at styre genitiv, *landanna*(gen.) *millum*,⁵ til at styre akkusativ, *imillum londini*(akk.) 'imellem landene', selvom præpositionsfrasen har påstedsbetydning, og man derfor skulle forvente dativ som i *i bátinum*(dat.) 'i båden'.

⁵ *Millum/imillum landanna* er umuligt i moderne færøsk.

Malmsten (2015:327) viser i hvert fald ét eksempel, hvor det indirekte objekt, som almindeligvis står i dativ i færøsk, er erstattet af akkusativ. Dette kan så være endnu et eksempel på udviklingen fra tematisk til strukturel kasus. Læg dog mærke til, at mønstret dativ (indirekte objekt) + akkusativ (direkte objekt) står meget stærkt i færøsk som vist af Thráinsson et al. (2012:262–265), Petersen (2010), Fiebig (2012), Malmsten (2015) og Ussery og Petersen (2018). Eksemplet i (9) fra Malmsten (2015) er således muligvis ikke andet end en performancefejl, hvor man har *grein-skrivaran*(akk.) for *grein-skrivaranum*(dat.) ‘artikelskriveren’.

- (9) ... at huglagið eggjar móttakaran til
 ... at stemningen tilskynder modtageren til
 at geva **grein-skrivaran** viðhald í sínum atfinningum
 at give artikelskriveren(akk.) medhold(akk.) i sin kritik

En kort opsummering: Eythórsson (2002, 2008, 2015) har formuleret en CDH baseret på forandringer i blandt andet islandsk og færøsk. Hypotesen går ud på, at dér, hvor der sker forandringer, går de fra idiosynkratisk kasus til tematisk kasus som *meg*(akk.) *lystir* til *mær*(dat.) *lystir* ‘jeg har lyst til’. En anden udvikling er fra tematisk kasus til strukturel kasus som færøsk *mær*(dat.) *dámar* til *eg*(nom.) *dámi* ‘jeg kan lide’. Direkte objekter i dativ viser også variation og forandring fra tematisk til strukturel kasus. Overgangen til strukturel akkusativ kan også observeres i andre mønstre, nemlig possessive akkusativmønstre.

3. Strukturel og leksikalsk kasus og præpositioner i færøsk

3.1. Tilbage til frammanfyri, nærhendis og lignende eksempler

Skellet imellem idiosynkratisk og tematisk kasus og mellem leksikalsk og strukturel kasus kan bruges på præpositioner, og til at forklare de forandringer, som blev skitseret i (1) og (2). Eksemplerne bliver gentaget her som (10) og (11).

- (10) a. Hús nærhendis flogvøllinum til sølu.
 hus tæt ved flyvepladsen(dat.) til salg
 b. Hús nærhendis flogvøllin til sølu.
 hus tæt ved flyvepladsen(akk.) til salg
- (11) a. Bólturin liggur frammanfyri málið.
 bolden ligger foran målet(akk.)

- b. Bólturin liggur **frammanfyri málinum**.
 bolden ligger foran målet(dat.)

Det, som sker, er en forandring fra leksikalsk kasus til strukturel kasus, og fra idiosynkratisk kasus til tematisk kasus, jf. Eythórsson's CDH i (7) ovenfor:

- (12) a. leksikalsk (tematisk) kasus → strukturel kasus; (10a) bliver til (10b)
 (dativ/PÅSTED) (akkusativ/PÅSTED)
 b. idiosynkratisk kasus → tematisk kasus; (11a) bliver til (11b)
 (akkusativ/PÅSTED) (dativ/PÅSTED)

Grunden til at sige, at *nærhendis flogvøllinum*(dat.) 'tæt ved flyvepladsen' til *nærhendis flogvøllin*(akk.) kan betegnes som en forandring fra leksikalsk (tematisk) kasus til strukturel kasus, er, at dativ med påstedssemantik er en veldefineret semantisk relation i færøsk såvel som i mange andre sprog. Derfor er det også tilfældet, at vi har idiosynkratisk kasus, da præpositionen *frammanfyri* 'foran' styrer akkusativ med påstedssemantik (man skulle forvente påstedssemantik + dativ). Forandringerne i (10) og (11) kan nu illustreres skematisk som vist i *tabel 1* (hvor (a) bliver til (b) og (c) til (d)).

Leksikalsk (tematisk) kasus → strukturel kasus	Idiosynkratisk kasus → tematisk kasus
a. nærhendis flogvøllinum tæt ved flyvepladsen(dat.)	c. frammanfyri málið foran målet(akk.)
b. nærhendis flogvøllin tæt ved flyvepladsen(akk.)	d. frammanfyri málinum foran målet(dat.)

Tabel 1: Eksempler på forandringer, som er undervejs.

Spørgsmålet er nu, hvorvidt forandringen fra idiosynkratisk kasus, dvs. akk./PÅSTED, til tematisk kasus, dvs. dat./PÅSTED, spreder sig til andre sammensatte præpositioner med *-fyri* som andet led, f.eks. *eystanfyri* 'øst for' + akk. til *eystanfyri* + dat. Et andet spørgsmål, som skal drøftes, er, om forandringen er så omfattende, at den også ses ved andre præpositioner som *handan* 'hinsides; bag' + akk./PÅSTED til *handan* + dat./PÅSTED. Præpositionen *handan* styrer oprindeligt akkusativ, men har en påstedssemantik præcis som *frammanfyri* 'foran'. Derfor skulle man kunne forvente, hvis udviklingen fra idiosynkratisk til tematisk kasus rigtigt har grebet om sig, at *handan* + akk. også er blevet til *handan* + dat. Vi skal se senere, hvorvidt dette stemmer.

At en spredning sker med andre *-fyri* præpositioner ses i (13a) og (13b), som næsten er minimale par. Her viser (13a) den oprindelige kasusmarkering, og (13b) viser, at man har erstattet idiosynkratisk kasus med tematisk kasus. Teldutøka Orðasavn Føroyamálsdeildarinnar (TOF) er en tekst-database, som jeg har brugt, se afsnit 4. Eksemplerne i (14) er fra færøsk talesprog, hvor dativ bruges for akkusativ.

- (13) a. Frameftir fáa tingmenn **uttanfyri Havnina** eitt gjald afturat.
fra nu af får tingfolk udenfor Havn(akk.) en betaling ekstra (TOF)
- b. ... kunnu tingmenn **uttanfyri Havnini** fáa eitt ískoyti afturat.
... kan tingfolk udenfor Havn(dat.) få et tillæg ekstra (TOF)
- (14) a. Vit liggja her og kroka **eystanfyri Shetlandi**.
vi ligger her i læ øst for Shetland(dat.) (Petersen 2018)
- b. Eitt lágrýst **eystanfyri Íslandi**.
et lavtryk øst for Island(dat.) (Petersen 2018)

3.2 Kort om præpositioner og kasusstyring i færøsk

Hvad angår præpositioner (i færøsk såvel som andre sprog), så er det ret så ofte, at vi har med idiosynkratisk kasus at gøre. I *tabel 2* ser vi dog eksempler med tematisk kasus, hvor semantikken er gennemskuelig.

I PÅSTED: dat.	II TILSTED: akk.	III FRASTED: dat.
há manninum hos manden(dat.)	til mannin til manden(akk.)	frá manninum fra manden(dat.)
á fjallinum på fjeldet(dat.)	á fjallið til fjeldet(akk.)	av fjallinum fra fjeldet(dat.)
í bátinum i båden(dat.)	í bátin i båden(akk.)	úr bátinum fra båden(dat.)

Tabel 2: Præpositioner med tematisk kasus.

I *tabel 2* bruges dativ til at udtrykke de semantiske roller PÅSTED (I) og FRASTED (III), mens akkusativ bruges til at udtrykke TILSTED (II). Dette er dog et idealiseret billede, da det er let at finde modeksempler, dvs. hvor man har idiosynkratisk kasus i stedet for tematisk kasus, som i *at húsum* (dat.) ‘til hus’, hvor vi har præpositionen *at* ‘til, ad’ + nominalfrase i dativ med tilstedessemantik og ikke akkusativ som f.eks. *fara á fjallið*(akk.) ‘gå på fjeldet’ i II i *tabel 2*. Eksempler med *-fyri* præpositioner viser det samme.

De styrer akkusativ oprindeligt, selvom de har en klar påstedssemantik. Her skulle man forvente tematisk dativ. Det samme er med præpositionen *handan* 'hinsides; bag' + akk./PÅSTED; også her udtrykkes PÅSTED med akkusativ og ikke med dativ som i eksemplerne under I ovenfor. Andre eksempler på det samme er, hvor *aftan(vert)* 'bag ved', *ábeint* 'lige overfor', *áraka* 'lige (ud)for', *eystan*, *norðan*, *sunnan*, *vestan* 'østfor, nordfor, sydfor, vestfor' styrer akk./PÅSTED.

Der er ikke lavet megen forskning omkring præpositioner i færøsk, men lidt findes der. Se nærmere hos Hamre (1961), Barnes (1977, 1981, 2001), Thráinsson et al. (2012:151–180), Sandøy (2005) og Jacobsen og Petersen (2014). Hamre viser, hvordan genitiven langsomt afvikles efter *ímillum* 'imellem', *til* 'til' og *vegna* 'på grund af'. Ved *til* + gen. til *til* + akk. er der sket en semantisk styret forandring, hvor TILSTED bliver sat i forbindelse med akkusativ, præcist som i *í bátin*(akk.) 'i båden'. Sat ind i Eythórs-sons CDH, så er der her sket en forandring fra idiosynkratisk kasus til tematisk kasus. Hamre (ibid.) viser desuden, at *ímillum* 'imellem' nu styrer akkusativ. Jacobsen og Petersen (2014) er en studie af *fyr* 'for', og blandt de resultater, som de kom frem til, er, at unge kan bruge akkusativ for dativ/PÅSTED, hvilket er et eksempel på, at strukturel kasus langsomt vinder frem, præcist som i *ímillum londini*(akk.) 'imellem landene'. Det er, at påstedssemantik udtrykkes med akkusativ for forventet dativ. Grunden til denne forandring er, at akkusativ kan erstatte genitiv i færøsk sproghistorie, som vist med possessive konstruktioner som *troyggja Einar*(akk.) for *Einars troyggja* 'Ejners trøje' (Weyhe 2015), noget som også ses ved den igangværende forandring af dativobjekter til akkusativobjekt som bl.a. i *mótmæla* 'protestere' + dativ som bliver til *mótmæla* + akkusativ (Jónsson 2009; Malmsten 2015; Thráinsson 2015; Petersen 2017).

Ifølge Sandøy (2005), skete der en semantisk omorganisering i udviklingen fra norrønt til færøsk ved visse præpositioner. Dette gælder f.eks. *fyr* 'for', som skifter kasus fra dativ til akkusativ i de tilfælde, hvor betydningen er en eller anden form for bevægelse, se især Barnes (2001:32). Her har man en udvikling fra idiosynkratisk kasus til tematisk kasus.⁶

En kort sammenfatning: Hvad angår præpositioner sker der en semantisk styret omorganisering for tiden i færøsk, hvor dativ sættes i forbindelse med påstedssemantik efter særlig *frammanfyr* 'foran'. Dette

⁶ Barnes (2001:31–32) siger om de tilfælde, hvor *fyr* styrer akkusativ: „It is not by chance that Motion has been placed first among the twelve *fyr* + acc. categories. It is arguable that the denoting of some form of motion is a factor common to many of them.“

er en udvikling fra idiosynkratisk kasus til tematisk kasus, som også er observeret sproghistorisk f.eks. *til* 'til' + gen. som bliver til *til* + akk. Den anden udvikling er fra tematisk kasus til strukturel kasus, og dette er en udvikling, som kan sættes i forbindelse med, at akkusativ langsomt vinder mere og mere domæne i færøsk på bekostning af dativ. Denne udvikling, dvs. til akkusativ, er understøttet af historiske forandringer, hvor *imillum* 'imellem' går fra at styre genitiv til at styre akkusativ, selv om man tydelig har påstedssemantik. Også unges kasusbrug efter *fyr* 'for' + akkusativ, der hvor dativ er påkrævet, viser det samme.

4. Metode

For at finde ud af, hvor omfattende den semantisk styrede omorganisering eventuelt er, samt i hvor høj grad akkusativ vinder domæne som strukturel kasus, blev en grammatisk bedømmelsestest udarbejdet til brug ved et fieldwork-kurs på Føroyamálsdeildin (Institut for færøsk sprog) forårssemestret 2015. Fire aldersgrupper blev bedt om at bedømme forskellige sætninger. Informanterne var i alderen 18–20; 21–40; 41–60 og 61–80.

Forskellige sætninger blev testet, hvoraf nogle var med fokus på præpositioner, men vi havde også andre sætninger, som f.eks. sætninger, hvor vi ville have sprogbrugerne at evaluere brugen af *sa*-klitika (se nærmere om dette i Petersen 2016). Der var også helt ugrammatiske sætninger blandt dem, som vi testede. Sætningerne blev blandet således, at de ikke kom parvis, dvs. vi havde f.eks. ikke *frammanfyri* 'foran' + akkusativ efterfulgt af *frammanfyri* + dativ. Testpersonerne havde fire muligheder at vælge imellem, og de skulle kun vælge én mulighed blandt de fire. De skulle vælge imellem: 1) sætningen er grammatisk; 2) sætningen er grammatisk, men jeg ville ikke bruge den selv; 3) sætningen er tvivlsom og 4) sætningen er ugrammatisk. I behandlingen af data har jeg lagt resultatet for 1 og 2 sammen, og resultatet for 3 og 4 sammen. Det vil sige, at 1–2 er grammatisk og 3–4 er tvivlsom/ugrammatisk.

Ud over at bruge en bedømmelsestest, har jeg også ledt efter de relevante konstruktioner i tekstdatabasen Teldutøka Orðasavn Føroyamálsdeildarinnar (TOF), og jeg har fundet eksempler i to talesprogsbanker, FADAC og FTB.⁷ Tekstdatabasen TOF indeholder forskellige tekster,

⁷ FADAC er en forkortelse for Faroese-Danish Corpus. Dette er et talesprogs-korpus, som blev lavet i forbindelse med K8-projektet i Hamburg om færøsk-dansk sprogkontakt og tosprogethed under ledelse af prof. Kurt Braunnüller. En nærmere beskrivelse

alt fra avistekster og indlæg i aviser til prosa. For brug i denne artikel blev alle relevante forekomster, som jeg kunne finde, talt med, og det kan allerede nu afsløres, at resultaterne fra bedømmelsestesten og teksterne supplerer hinanden ganske godt.

Den grammatiske bedømmelsestest blev opbygget som følger. For at se om man i færøsk har en omfattende semantisk styret omorganisering, blev tre præpositioner testet. Der var to sammensatte præpositioner med *-fyri* som hoved, nemlig *frammanfyri* ‘foran’ og *eystanfyri* ‘øst for’; desuden blev *handan* ‘på den anden side af, hinsides; bag’ + akk./PÅSTED tjekket. Hvis informanterne foretrak dativ *handan gardinunum*(dat.) ‘bag gardinerne’ frem for den traditionelt grammatiske korrekte sætning med *handan* + *gardinurnar*(akk.), så er den semantisk styrede omorganisering ikke kun begrænset til præpositioner med *-fyri* som sidste led. Grunden til at vælge *frammanfyri* ‘foran’ er, at dativ som styring i stedet for akkusativ ikke er nyt her. Allerede J. Jakobsen har i *Færøske folkesagn og æventyr* (1898–1901) eksempel med dativ (Jakobsen 2009:130) *frammanfyri honum*(dat.) ‘foran ham’. Jeg valgte også at tage *eystanfyri* ‘østfor’ med, idet jeg på det tidspunkt testen blev lavet, havde eksempler fra færøsk talesprog med *eitt lágtryst eystanfyri Íslandi*(dat.) ‘et lavtryk øst for Island’ for *eystanfyri Ísland*(akk.), og *Vit liggja her og kroka eystanfyri Shetlandi*(dat.) ‘Vi har søgt læ øst for Shetland’ for *eystanfyri Shetland*(akk.) (fra: P. á Vollanum, kap-tajn på Norrøna; 29/01/2016. Kringvarp Føroya; Petersen 2018:126).

Opbygningen af bedømmelsestesten, hvor semantisk styret omorganisering blev tjekket, er illustreret i *tabel 3*.

Præposition	Oversættelse	Idiosynkratisk kasus	Tematisk kasus
<i>frammanfyri</i>	‘foran’	akkusativ/PÅSTED	dativ/PÅSTED
<i>eystanfyri</i>	‘østfor’	akkusativ/PÅSTED	dativ/PÅSTED
<i>handan</i>	‘hinsides; bag’	akkusativ/PÅSTED	dativ/PÅSTED

Tabel 3: Præpositioner som styrer oprindeligt akkusativ.

Den anden udvikling, som sker, er, at akkusativ som strukturel kasus vinder domæne. Det blev illustreret med *nærhendis* ‘nær ved’ i (2), hvor *nær-*

af K8-projektet er at finde her: <www.uni-hamburg.de/sfb538/forschungsprogramm/historische-aspekte/varianz/daenisch.html>. FTB er en forkortelse for Føroyskur talu-málsbanki ‘Færøsk talesprogsbanke’, som indeholder optagelser med tre generationer fra forskellige dialektområder på Færøerne.

hendis + dat./PÅSTED kan blive til *nærhendis* + akk. Det betyder, at selvom man tydeligvis har påstedsemantik, så kan akkusativ forekomme. Det er det modsatte af, hvad man ser ved *frammanfyri* ‘foran’, og denne udvikling illustrerer en forandring fra tematisk kasus til strukturel kasus.

I *tabel 4* er en oversigt over de præpositioner, som figurerede i spørgeskemaet, og som blev brugt til at se, hvorvidt strukturel akkusativ eventuelt vinder domæne.

Præposition	Oversættelse	Tematisk kasus	Strukturel kasus
<i>nærhendis</i>	‘tæt ved’	dativ/PÅSTED	akkusativ/PÅSTED
<i>nær</i>	‘tæt ved’	dativ/PÅSTED	akkusativ/PÅSTED
<i>hjá</i>	‘hos’	dativ/PÅSTED	akkusativ/PÅSTED
<i>frá</i>	‘fra’	dativ/FRASTED	akkusativ/FRASTED

Tabel 4: Præpositioner som styrer oprindeligt dativ.

Hvis man her ser en variation imellem dativ og akkusativ eller en præference for akkusativ, så vidner det om en overgang/variation fra tematisk kasus til strukturel kasus. Grunden til at inkludere *hjá* ‘hos’ + dativ og *frá* ‘fra’ + dativ, er, at hvis man også her ser en udvikling fra dativ til akkusativ, så er det en indikation på, at dativ står meget svagt i moderne færøsk, og at den strukturelle kasus vinder frem. Jeg skal kort nævne, at *hjá* ‘hos’ almindeligvis også bruges til at udtrykke possessive mønstre som *bilurin* (nom.) *hjá mær*(dat.), lit.: ‘bilen hos mig’, dvs. ‘min bil’. Disse mønstre er ikke taget med i denne artikel.

5. Resultat

5.1 Fra idiosynkratisk kasus til tematisk kasus

Forandringen fra idiosynkratisk akkusativ til tematisk dativ er særligt brugt efter præpositionen *frammanfyri* ‘foran’/PÅSTED, og dette er ikke noget nyt fænomen i færøsk. Som nævnt, så har J. Jakobsen i *Færøske folkesagn og æventyr* (1898–1901) dativ i følgende eksempel fra sagnet om Guttormur í Múla: ... *setti seg frammanfiri bonum*(dat.) ‘satte sig foran ham’ (Jakobsen 2009:130). Det er en stær, som kom ind med en fjer i

næbbet og satte sig foran ham, hvilket betyder, at den ‘stod ansigt til ansigt med Guttorm í Múla’. Dette ser ud til at have påvirket kasusmarkeringen, d.e., vi har tydelig påstedssemantik, og kan derfor her tale om en semantisk styret omorganisering.

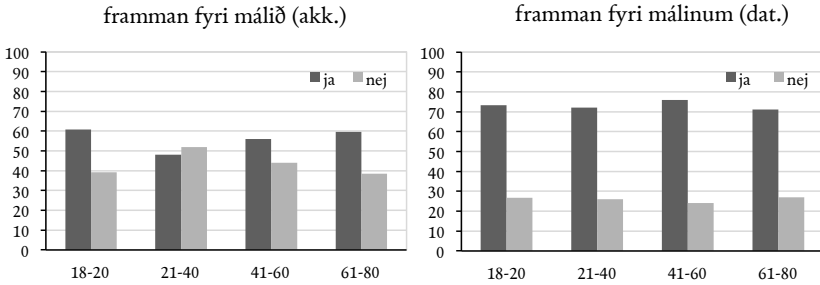
Overgangen til dativ kan også observeres andre steder. Fra FADAC-korpusset kan jeg nævne et eksempel med *uttanfyri* ‘udenfor’ + dativ for akkusativ: ... *fall á ein stein uttanfyri kaiini*(dat.) ‘faldt på en sten udenfor kajen’. Informanten er en mand fra Suðuroy, født 1927. Akkusativformen er *uttanfyri kaiina*(akk.). Fra FTB har jeg følgende eksempel: *Tú kláraði at hava politiið aftanfyri tær*(dat.), *áðrenn tú mátti koyra undan* ‘Du klarede at have politiet bag dig, før du blev nødt til at køre fra dem’. Informanten, en ung dreng fra Norderøerne, født år 2000, bruger dativ *tær* for akkusativ *teg* ‘dig’.

Tekstdatabase TOF viser, at mange accepterer dativ efter præpositionen *frammanfyri* ‘foran’, se tabel 5, og man ser, at dativ også bruges ved andre præpositioner, om end tallene er små.

Præposition	Oversættelse	Akkusativ		Dativ	
<i>frammanfyri</i>	‘foran’	831	42,3%	1.134	57,7%
<i>omanfyri</i>	‘ovenfor’	700	98,0%	14	2,0%
<i>vestanfyri</i>	‘vestfor’	529	98,9%	6	1,1%
<i>uttanfyri</i>	‘udenfor’	3.810	99,5%	21	0,5%
<i>aftanfyri</i>	‘bag ved’	3.571	99,6%	16	0,4%
<i>norðanfyri</i>	‘nordfor’	451	99,6%	2	0,4%
<i>innanfyri</i>	‘indenfor’	1.930	99,9%	1	0,1%
<i>handanfyri</i>	‘hinsides’	21	100%	0	0%
<i>heimanfyri</i>	‘på denne side’	48	100%	0	0%
<i>eystanfyri</i>	‘østfor’	269	100%	0	0%
Tilsammen		12.160	91,1%	1.194	8,9%

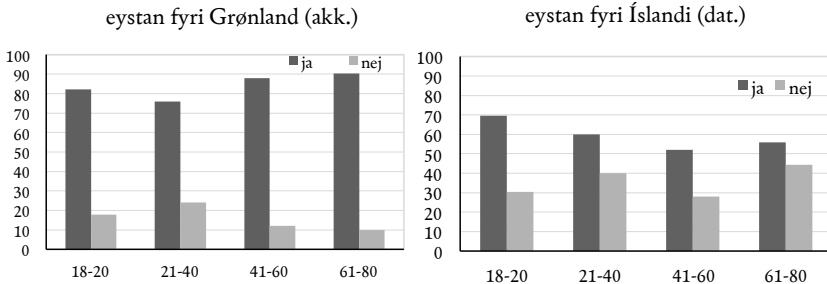
Tabel 5: Forekomster med akkusativ- og dativkomplementer efter sammensatte præpositioner med *-fyri* som hoved i tekstdatabase TOF.

Bedømmelsestesten understøtter det, som man finder i teksterne, hvad angår *frammanfyri* ‘foran’, sml. figur 1 på næste side.

Figur 1: Resultat fra bedømmelsestesten med *frammanfyri* 'foran' + akk./dat. Mørkt gråt = sætningen er grammatisk; lyst gråt = ugrammatisk. Tallene under (18–20 osv.) viser aldersgrupperne.

Tabel 5, optællingerne i tekstdatabase, viser, at en vis semantisk styret omorganisering langsomt er i færd med at ske efter andre præpositioner end *frammanfyri* 'foran', selvom tallene er små. Baseret på talesprogseksempler med *eystanfyri* 'øst for' + dativ for akkusativ, se f.eks. (14a) og (14b), hvor *eystanfyri* styrer dativ, blev denne præposition inkluderet i bedømmelsestesten, se figur 2.

Figur 2: *Eystanfyri* + akk./dat. Resultat fra bedømmelsestesten.

Akkusativ står stærkt, og dette er i overensstemmelse med optællingerne i tabel 5, men man ser også, at især den yngste generation ikke er totalt afvisende, hvad dativ angår, og dette er i overensstemmelse med de resultater, som Jakobsen og Petersen (2014) kom frem til i deres undersøgelse af *fyri* 'for'. Også her viste de unge sig at kunne bruge akkusativ for dativ.

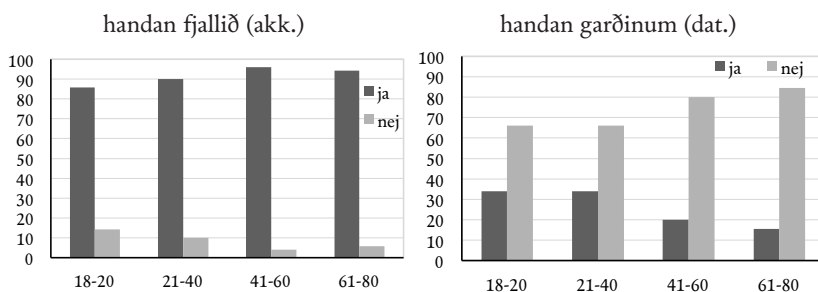
Hvis den semantisk styrede omorganisering er meget omfattende og omsiggribende i færøsk, så skulle den også ses ved andre præpositioner,

hvor man har præposition + akk./PÅSTED. Det betyder, at som med *frammanfyri* 'foran' + akk./PÅSTED til *frammanfyri* + dat./PÅSTED, så skal f.eks. *handan* 'på den anden side af; bag' + akk./PÅSTED gå over til *handan* + dat./PÅSTED. Det vil sige, en forandring fra idiosynkratisk kasus til tematisk kasus.

I TOF er der 356 forekomster med *handan* + akk./PÅSTED, og kun tre med dativ.⁸ I (15) er et eksempel med *handan* + dativ for akkusativ.

- (15) So noyðist hann at leita á fjøllunum, og **handan teimum**.
 så bliver han nødt til at lede på fjeldene og bag dem(dat.) (TOF)

Resultatet fra bedømmelsestesten vises i figur 3.

Figur 3: Bedømmelse af *handan* 'på den anden side af; bag' + akk. eller dat. Disse to sætninger blev testet: *Bygðin liggur handan fjallið*(akk.) 'Bygden ligger på den anden side af fjeldet' og *Húsin liggja handan garðinum*(dat.) 'Huset ligger på den anden side af haven'.

Man ser tydeligt, at *handan* + dativ ikke er en valgmulighed, og det er i overensstemmelse med det, som jeg har fundet i tekstdatabasen TOF.

En kort sammenfatning af det, som er kommet frem hidtil: Blandt de præpositioner, som jeg har kigget på, er det især præpositionen *frammanfyri* 'foran', som kan styre dativ i moderne færøsk (idiosynkratisk kasus til tematisk kasus), og man ser, at udviklingen langsomt spreder sig til andre *-fyri* præpositioner. Dette er for resten et godt eksempel på leksikalsk diffusion, hvor en forandring begynder ved ét eller nogle ord, og langsomt spreder sig til andre, se f.eks. Wang (1969). Ifølge data fra korpusset

⁸ Præpositionen *handan* 'på den anden side af' bruges meget ofte i betydningen 'bag'. Her er der sket en konvergens med den næsten homofone engelske præposition *behind*.

TOF, så er dette en forandring, som er i sin begyndelse. Bedømmelsestesten antyder dog, at flere unge end ældre sprogbrugere har dativ efter *eystanfyri* 'øst for'. At der er en lille forskel imellem tekstdatabasen og bedømmelsestesten, skyldes det faktum, at skriftsproget ofte er mere konservativt. Den semantisk styrede omorganisering har ikke spredt sig til andre præpositioner som *handan* 'på den anden side af; bag'.

5.2 Fra tematisk kasus til strukturel kasus

Jeg har nævnt i afsnit 2, at akkusativ (strukturel kasus) langsomt vinder frem i færøsk, og udviklingen sås også i eksempel (2)/(10), gentaget her som (16), hvor (16b) er et eksempel på akkusativ for dativ med påstedsbetødning.

- (16) a. Hús **nærhendis** **flogvøllinum** til sølu.
 hus tæt ved flyvepladsen(dat.) til salg
- b. Hús **nærhendis** **flogvøllin** til sølu.
 hus tæt ved flyvepladsen(akk.) til salg

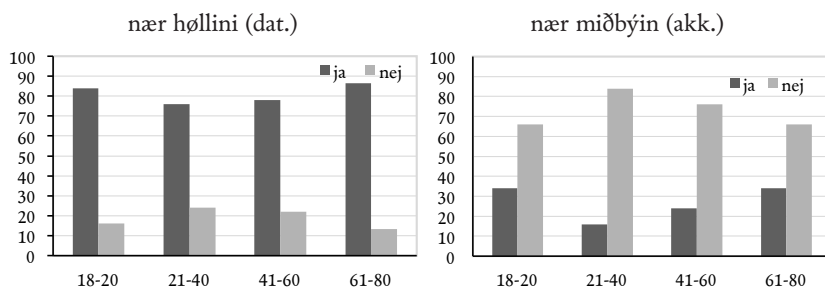
Hvis overgangen fra tematisk til strukturel kasus er nået langt i sproget, så skal man se forandringer som *hjá* 'hos' + dat./PÅSTED og *frá* 'fra' + dat./FRASTED til akkusativ, samt at (16b) var blevet reglen.

Optællinger i TOF viser, at det kun delvis er efter *nærhendis* 'tæt ved', at man kan bruge akkusativ (13%), og tallene er meget små.

Præposition	Oversættelse	Dativ		Akkusativ	
<i>nærhendis</i>	'tæt ved'	214	87,0%	32	13,0%
<i>nær</i>	'tæt ved'	379	97,4%	10	2,6%
<i>frá</i>	'fra'	8.810	99,9%	9	0,1%
<i>hjá</i>	'hos'	10.843	99,9%	10	0,1%
Tilsammen		20.246	99,7%	61	0,3%

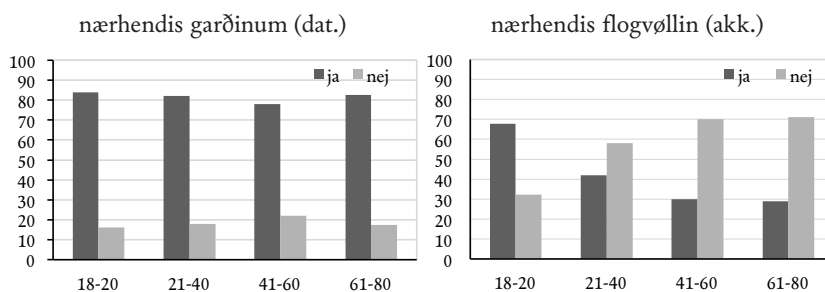
Tabel 6: Optællinger i TOF. Præpositionerne styrer alle oprindeligt dativ, og gør det stort set endnu.

Hvis disse tal sammenlignes med bedømmelsestesten, så er resultatet som i figur 4. Bedømmelsestesten understøtter det, som jeg kom frem til i optællingerne i TOF; dativ står endnu meget stærkt efter *nær* 'tæt ved', men man ser også, at de unge og de ældste har akkusativ til en vis grad.

Figur 4: Bedømmelsestest af sætninger med *nær* 'tæt på', *nær høllini*(dat.) 'tæt på hallen' og *nær miðbýin*(akk.) 'tæt på centrum'. Præpositionen *nær* 'tæt på' styrer oprindeligt dativ.

Hvis man kigger på *nærhendis* 'tæt ved', figur 5, så fremgår det, at de unge her kan bruge akkusativ for dativ, men at de også har dativ.

Figur 5: Bedømmelsestest af *nærhendis garðinum*(dat.) 'tæt ved haven' og *nærhendis flogvøllin*(akk.) 'tæt på flyvepladsen'. Her er dativ den kasus, som var brugt oprindeligt, og er det også endnu, dog med undtagelse af de yngste generationer.

Sammenfatning af udviklingen fra tematisk til strukturel kasus: Selvom man aner en afvikling af direkte objekter i dativ efter visse verber (Petersen 2017), så viser optællingerne i TOF samt bedømmelsestestene, at der endnu ikke sker en generel overgang fra dativ til akkusativ efter præpositioner. Dog ser man en vis variation særlig efter *nærhendis* 'tæt ved'.

6. Diskussion og sammenfatning

Leksikalsk kasus er knyttet til visse verber og deres semantik og også til visse præpositioner. Ifølge Chomsky (1981:171), er forskellen imellem

leksikalsk og strukturel kasus, at leksikalsk kasus er tæt knyttet til semantiske roller men strukturel kasus generelt er adskilt fra semantiske roller og kan forudsiges ud fra de formelle relationer; se også Butt (2006:68–71). Leksikalsk kasus er uforanderligt i den syntaktiske derivation, hvilket ses i bl.a. AkkI-konstruktioner, og dette var også tilfældet med passiv i færøsk. Derfor har man strukturel akkusativ i *Eg haldi konuna*(akk.) *hava mussað mannin* ‘Jeg tror, at konen har kysset manden’, men dativ i *Eg haldi konuni*(dat.) *hava dámað henda bilin* ‘Jeg tror, at konen har kunnet lide denne bil’. Og i ældre færøsk bevaredes leksikalsk dativ i passiv, som *Manninum varð takkað* ‘Manden blev takket’ (aktiv *Teir takkaðu manninum*(dat.) ‘De takkede manden’). Akkusativobjektets strukturelle kasus bliver til nominativ i passiv – noget, som nu også er sket med dativobjekter i passiv.

I færøsk vinder akkusativ langsomt domæne som kasus ved direkte objekter (tematisk kasus til strukturel kasus), og udviklingen anes efter præpositionen *nærhendis* ‘tæt ved’ (tematisk kasus til strukturel kasus). Desuden ses en tydelig semantisk styret omorganisering efter særlig *frammanfyri* ‘foran’ hvor vi har en forandring fra idiosynkratisk kasus til tematisk kasus. Denne forandring er desuden et godt eksempel på en sprogforandring, hvor leksikalsk diffusion spiller en rolle. Resultaterne viser, at den semantisk styrede omorganisering endnu holder sig til nogle *-fyri* præpositioner, og at den ikke er sket ved *handan* ‘hinsides; bag’.

Selvom der sker forandringer i færøsk for tiden, så vil det i fremtiden være sådan, at dativ vil blive bevaret som den kasus, som bruges ved indirekte objekter og efter mange præpositioner, som i dag styrer dativ, og også der, hvor man har en tydelig på- og frastedssemantik.

LITTERATURHENVISNINGER

- Barðdal, Jóhanna. 2008. *Productivity. Evidence from Case and Argument Structure in Icelandic*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Barnes, Michael P. 1977. Case and the Preposition *við* in Faroese. *Sjötíu ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni 20. júlí 1977*, s. 60–80. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.
- Barnes, Michael P. 1981. The Semantics and Morphological Case Government of the Faroese Preposition *fyri*. *Afmáliskvæðja til Halldórs Halldórssonar 13. júlí 1981*, s. 39–77. Íslenska málfraeðifélagið, Reykjavík.
- Barnes, Michael P. 2001. *Faroese Language Studies*. Novus, Oslo.
- Butt, Miriam. 2006. *Theories of Case*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Chomsky, Noam. 1981. *Lectures on Government and Binding*. Foris, Dordrecht.
- Eythórsson, Thórhallur. 2002. Changes in Subject Case-marking in Icelandic. David Lightfoot (red.): *Syntactic Effects of Morphological Change*, s. 196–212. Oxford University Press, Oxford.

- Eythórsson, Thórhallur. 2008. Stöðugleiki og breytingar í fallakerfi norrænu eyjamálanna. Turið Sigurðardóttir og Magnús Snædal (red.): *Frændafundur 6*, s. 75–92. Fróðskapur, Tórshavn.
- Eythórsson, Thórhallur. 2015. The Insular Nordic Experimental Kitchen: Changes in Case Marking in Icelandic and Faroese. Matthew Whelpton (red.): *An Intimacy of Words: Essays in Honour of Pétur Knútsson*, s. 328–352. Háskólaútgáfan, Reykjavík.
- Eythórsson, Thórhallur, og Höskuldur Thráinsson. 2017. Variation in Oblique Subject Constructions in Insular Scandinavian. Höskuldur Thráinsson, Caroline Heycock, Hjalmar P. Petersen og Zakaris S. Hansen (red.): *Syntactic Variation in Insular Scandinavian*, s. 53–90. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Fiebig, Julika. 2012. At geva fiskimønnum skattalætta. At geva skattalætta til fiskimenn. En undersøkelse av ditransitive konstruksjoner i færøysk skriftspråk. MA-afhandling, ILN. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Fritzner, Johan. 1891. *Ordbog over Det gamle norske Sprog*. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. Andet bind. Den norske Forlagsforening, Kristiania.
- Hamre, Håkon. 1961. The Use of the Genitive in Modern Faroese. *Scandinavian Studies* 33:231–246.
- Henriksen, Jeffrei. 2000. *Orðalagslæra*. Sprotin, Vestmanna.
- Jacobsen, Jógvan í Lon, og Hjalmar P. Petersen. 2014. Fyrisetingin fyrri í føroyskum. *Fróðskaparrit* 61:137–163.
- Jakobsen, Jakob. 2009. *Færøske folkesagn og æventyr*. H.N. Jacobsens bókahandil, Tórshavn. [Første gang udgivet i 1898–1901.]
- Jónsson, Jóhannes Gíslí. 2009. Verb Classes and Dative Objects in Insular Scandinavian. Jóhanna Barðdal og Shobhana Chelliah (red.): *The Role of Semantic, Pragmatic and Discourse Factors in the Development of Case*, s. 203–224. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Jónsson, Jóhannes Gíslí. 2013. Dative versus accusative and the nature of inherent case. Beatriz Fernández og Ricardo Etxepare (red.): *Variation in Datives: A Micro-Comparative Perspective*, s. 144–160. Oxford University Press, Oxford.
- Jónsson, Jóhannes Gíslí. 2017. Eignarfallsandlög í færeysku danskvæðunum. Zakaris S. Hansen, Anfinn Johannesen, Hjalmar P. Petersen og Lena Reinert (red.): *Bók Jógvan*, s. 199–213. Faro University Press, Tórshavn.
- Lockwood, William B. 1977. *An Introduction to Modern Faroese*. Føroya Skúlabókagrunnur, Tórshavn.
- Malmsten, Solveig. 2015. *Dativ i modern färöiskan. En fallstudie i grammatisk förändring*. Doktordisputats, Universitetet i Uppsala, Uppsala.
- Petersen, Hjalmar P. 2010. *The Dynamics of Faroese-Danish Language Contact*. Universitätsverlag Winter, Heidelberg.
- Petersen, Hjalmar P. 2016. The Spread of the Phrasal Clitic *sa* in Faroese. *Arkiv för Nordisk Filologi* 131:105–128.
- Petersen, Hjalmar P. 2017. Variation in dative in Faroese. Höskuldur Thráinsson, Caroline Heycock, Hjalmar P. Petersen og Zakaris S. Hansen (red.): *Syntactic Variation in Insular Scandinavian*, s. 113–140. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Petersen, Hjalmar P. 2018. Føroysk málæra II. Syntaks. Manuskript.
- Sandøy, Helge. 2005. The Dative Case in Old Norse, Modern Norwegian and Modern Faroese. *NOWELE* 46/47:227–241.

- Thráinsson Höskuldur. 2015. Tilbrigði í færeyskri og íslenskri setningagerð. Turið Sigurðardóttir og María Garðarsdóttir (red.): *Frændafundur 8*, s. 183–215. Faroe University Press, Tórshavn.
- Thráinsson, Höskuldur, Hjalmar P. Petersen, Jógvan í Lon Jacobsen og Zakaris S. Hansen. 2012. *Faroese. An Overview and Reference Grammar*. Faroe University Press og Linguistic Institute, University of Iceland. [Første gang publiceret i 2004 af Føroya Fróðskaparfelag, Tórshavn.]
- Ussery, Cherlon, og Hjalmar P. Petersen. 2018. The Distribution of IO/DO and PP in Faroese. Manuskript.
- Wang, William S-Y. 1969. Competing Changes as a Cause of Residue. *Language* 45:9–25.
- Weyhe, Eivind. 2011. *Hentzasavn — kvæðasavnið hjá Jóannesi í Króki frá 1819*. Faroe University Press, Tórshavn.
- Weyhe, Eivind. 2015. Færøsk gennem to hundrede år. Helge Sandøy (red.): *Talemål etter 1800. Norsk i jampføring med andre nordiske språk*, s. 409–433. Novus, Oslo.
- Yip, Moira, Joan Maling og Ray Jackendoff. 1987. Case in Tiers. *Language* 63:217–250.

ÚTDRÁTTUR

Í þessari grein er tilgátan um stefnu fallabreytinga (*Case Directionality Hypothesis*, CDH) notuð til að útskýra breytingar á ákveðnum forsetningarliðum í færeysku og sýnt fram á að tilgátan spáir fyrir um hvaða stefnu breytingarnar taka. Þetta þýðir að breytingarnar stefna frá reglulegu orðasafnafalli (reglufalli, e. *thematic case*) til formgerðarfalls (e. *structural case*) og frá óreglulegu orðasafnsfalli (furðufalli, e. *idiosyncratic case*) til reglufalls. Ítrekað skal að orðasafnsfall (e. *lexical case*) nær bæði yfir furðufall og reglufall.

Reglufall er smám saman að hverfa úr færeysku og formgerðarþolfall sækir í sig veðrið. Þetta er breyting sem á sér stað núna. Útkoman verður væntanlega sú að færeyska verður bara með tvö föll, nefnifall og aukafall. Í nútímafæreysku þoka þágufallsandlög smám saman fyrir þolfallsandlögum (reglufall verður formgerðarfall); það er í samræmi við aðrar breytingar í málinu og sýnir að þolfall hefur sterka stöðu, eins og sjá má af því að það kemur í staðinn fyrir eignarfall í nafnliðum með eignarmerkingu, sem er breyting frá furðufalli til formgerðarfalls. Hið sama gerist þegar fylliliðir í eignarfalli vikja fyrir þolfalli, eins og með forsetningunni *ímillum* þar sem þolfall kemur fyrir þótt vænta hefði mátt þágufalls í staðarmerkingu.

Þrátt fyrir þessar breytingar hefur þágufall sterka stöðu sem fylliliður annarra forsetninga sem stjórna þágufalli eins og sjá má af dæmum með *hjá* og *frá*, og rannsóknir á óbeinu andlagi með tveggja andlaga sögnum sýna það sama.

Tvenns konar breytingar eiga sér núna stað í nútímafæreysku að því er varðar vissar forsetningar. Annars vegar er tilhneiging til þess að fallið á fyllilið samsettra forsetningarliða með aðalorðinu *-fyrir* breytist úr furðuþolfalli í regluþágufall. Ástæðan fyrir þessari breytingu er að merkingarhlutverkið STAÐUR er sett í samband við þágufall. Hin breytingin felur í sér að regluþágufall verður að formgerðarþolfalli. Þetta á að hluta til við um nafnliði sem eru fylliliðir forsetningarinnar *nærhendis* ‘nálægt’. Þessi breyting er á byrjunarstigi; hún kemur ekki á óvart miðað við breytingar sem eru þekktar í málinu og fela í sér að formgerðarfall vinnur á. Almennt er rétt að hafa í huga að þær breytingar sem hér eru til umræðu falla að tilgátunni um stefnu fallabreytinga sem ætlað er að skýra breytingar á falla-

úthlutun sagna. Að auki er sýnt fram á að breytingin breiðist út frá einu orði til annars í samræmi við dreifingu málbreytinga í orðasafni (e. *lexical diffusion*).

SUMMARY

‘Semantically and syntactically conditioned changes in Faroese prepositional phrases’

Keywords: semantically conditioned restructurings, accusative as default case, case loss, prepositions, structural case, thematic case and idiosyncratic case, lexical diffusion

In this article I use the Case Directionality Hypothesis (CDH) to explain changes that happen with certain prepositional phrases in Faroese (FA), and I show that the hypothesis predicts in which direction the changes will go. This means that the changes go from thematic case to structural case and from idiosyncratic case to thematic case. Note that lexical case includes idiosyncratic lexical case and thematic lexical case.

Thematic dative case is slowly disappearing from FA, and structural accusative case is gaining ground. This change is an ongoing one. The result will presumably be that FA will only have two cases, the nominative and an oblique case. In Modern FA, dative objects are gradually being replaced by accusative objects (thematic case to structural case); this is in accordance with other changes in the language, which show that the accusative stands strong, as can be seen by the fact that it replaces the genitive in possession constructions with complements in the accusative, which is a change from idiosyncratic lexical case to structural case. The same happens when complements in the genitive are replaced by accusative, as with the preposition *imillum* where accusative occurs although locative-dative would have been expected.

In spite of these changes, the dative does have a strong status as complement of other dative prepositions as shown with examples of *bjá* ‘with’ and *frá* ‘from’, and studies of IO/DO constructions show the same.

With regard to certain prepositions, two changes are presently happening in Modern FA. One is that complex prepositional phrases with *-fyri* as their head are changing from idiosyncratic accusative to thematic dative. The reason behind this change is that the semantic role LOCATIVE is associated with dative. The other change is one from thematic dative case to structural accusative case. This occurs partly with NP complements of the preposition *nærhendis* ‘close to’. This is an incipient change, which is expected given changes otherwise observed in the language, namely that the structural case is gaining ground. Generally it should be noted that the changes discussed here are in accordance with the CDH that is intended to explain case changes with the complements of verbs. Additionally it is shown that the change is one of lexical diffusion.

Hjalmar P. Petersen

Fróðskaparsetur Føroya, Føroyamálsdeildin

V.U. Hammershaimbs gøtu 22

FO-100 Tórshavn

hjalmar@setur.fo